

Magdaléna Chytrá, Anna Procházková, Pavel Sekerka (eds.): Botanické zahrady a arboreta České republiky

Druhé, doplněné a zčásti přepracované vydání knihy vychází po 15 letech opět v edici Průvodce. Rozsahem přibýlo přes 100 stran, obsahem pak 7 nových lokalit, zatímco pět převážně školních zahrad a arboret ve druhém vydání chybí. Mapa ČR s přehledem zahrad se z předsádky přemístila na frontispis, tedy zhruba poloviční plochu, a přestože místo by bylo, zvolený font popisků je špatně čitelný. Textová část knihy je prolnta fotografiemi míst i rostlin a po obecnějším dvacetistránkovém úvodu celkem pokrývá 40 objektů řazených tentokrát abecedně podle obce (v prvním vydání řazení odpovídalo typologii a významu jednotlivých zahrad a arboret). První úvaha, která čtenáře vlastního původní edici napadne, je, nakolik má smysl kupovat novinku. Jakkoli se výběrem zahrad obě knihy většinou překrývají, textové informace se přece jen liší a fotodokumentace je zcela nová. Chceme-li zahrady navštěvovat cíleně, doporučuji pro doplnění informací o pěstovaných sortimentech nahlédnout i do staršího průvodce.

Hned na první pětici zahrad si můžeme většinu změn i podobností velmi dobře ilustrovat. Abecedně první je nově zpracovaná Bečovská botanická zahrada. Kdo Bečov navštívil, ví, že jde o jednu z nejvýznamnějších zahrad první poloviny 20. století, kde byl nebývale bohatý sortiment venkovních i skleníkových rostlin. Velkým podílem zde přispěl Arnošt Emanuel Silva-Tarouca, zakladatel Průhonického parku, který sem provdal svou dceru, a také bratr dvorního ředitele císařských zahrad ve Vídni Alois Umlauf, který tu působil coby lesmistr. O konkrétní realizaci se pak zasloužil zahradník Jan Kodítek. Podrob-

nosti o pěstovaných druzích se můžeme dočíst i na domovských webových stránkách, šlo o dobové introdukce dřevin, skalniček, letniček a sbírku růží, dnes doplněnou z blatenských sbírek Jana Böhma. Prodejem vypěstovaných rostlin bylo zahradnictví před druhou světovou válkou víceméně soběstačné, o což se od r. 2005, kdy zahrada po 60 letech „povstala z popela“, znovu snaží Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Berkut pod vedením Jiřího Šindeláře.

Také druhým objektem je nově zařazená soukromá zahrada a arboretum Jitky a Jana Hoškových v Bělči, na jižním okraji Českého krasu. Sbírka čítá podle průvodce na 600 druhů a kultivarů dřevin z 56 čeledí. Majitelé se orientovali na kulinařské využití, tedy užitkové kultivary především ovocných dřevin s průnikem užitkového sadu do „divočiny“ dubohabřin a teplomilných doubrav.

Chcete vidět baobab? Pak musíte navštívit Bílou Lhotu u Litovle, kde za hřbitovním kostelem takto přezdívaný dub letní roste. Prakticky hned za zdí se nachází rozlohou sice menší, ale členitostí a pestrostí doslova pitoreskní, tedy roztodivné, malebné a barvitě arboretum založené Quido Riedlem, současněkem A. E. Silva-Taroucy, po návratu ze Stěbořic, kde vybudoval rozmanitou sbírku dřevin (arboretum Nový Dvůr u Opavy je dnes oproti historické části značně rozšířené). Obě arboreta jsou ve správě severomoravských krajských muzeí. V letech 1926–28 Q. Riedl předal správu hospodářství v Novém Dvoře do rukou svého zetě a vrátil se na rodový statek v Bílé Lhotě, kde dalších 20 let pěstoval již osvědčené i nové sortimenty tehdy zaváděných

Magdaléna Chytrá, Anna Procházková, Pavel Sekerka (eds.)

Botanické zahrady a arboreta České republiky

1 Citronečník trojlistý (*Citrus trifoliata*) pěstovaný jako podnož jedlých citrusů zbarvuje s podzimem plody od šedozelelé přes limetkovou po citronově žlutou. V jižní až střední Evropě se také vysazuje do živých plotů. Plody nejsou jedlé. Druh pochází z jihovýchodní Asie. Foto A. Hanzalová

2 Šiška cypřišovce Leylandova (*Hesperotropis leylandii*), umělého křížence cypřišku nutkajského (*Callitropsis nootkatensis*) s cypřišem velkoplodým (*Hesperocyparis macrocarpa*), vykazuje přechodné znaky ve velikosti a tvaru. Arboretum Nový Dvůr u Opavy. Foto L. Jarošová

3 Do druhého vydání se už bohužel nedostala čerstvá novinka z Botanické zahrady hlavního města Prahy, kde po 13 letech opětovně vykvetla novokaledonská *Amborella trichopoda*, nejbáznější krytosemenná rostlina a relikv pozdních druhohor. Umístěna bude do Skleníku Fata Morgana. Foto J. Ponert, Botanická zahrada hl. m. Prahy. Barevné snímky najdete na webu Živý.

dřevin. Dnes je sbírka dřevin vhodně doplněná o okrasné trvalky a expozice byla v přilehlém areálu statku v r. 2022 rozšířena o dobovou kolekci zemědělských strojů, pěstovaných plodin a léčivých bylin. Kromě cizokrajných dřevin tvoří kostru arboreta i vzrostlé domácí stromy, tzv. veteráni. Z vlastní zkušenosti mohou doporučit opakovanou návštěvu arboreta v libovol-

ném ročním období od jara do podzimu (přes zimu je zavřené).

Následují pestré brněnské zahrady Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity a Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity doplněné o tematickou sbírku Centra léčivých rostlin Lékařské fakulty MU. Její zaměření je vcelku pochopitelně orientované na sortimenty léčivek, jedovatých rostlin, koření, opiátů a tonik (podobně jako sbírka Farmaceutické fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové). Univerzitní sbírky mají trochu odlišný charakter než sbírková arboreta a snaží se ve venkovních prostorách i ve sklenících představit co nejširší paletu rostlinné biodiverzity napříč botanickým systémem a zeměpisnými oblastmi rozšíření rostlin i jejich evolučních center. Praktické zaměření klade důraz na hospodářsky využitelné skupiny rostlin.

Školní zahrady a skleníky středních odborných škol se soustředí na pěstování okrasných rostlin a hortikulturní praxi, jejíž produkce bohužel v posledních letech ustupuje přetlaku globálních firem. Snad nebudeme zapisovat za několik let české šlechtitelství na seznam nehmotného kulturního dědictví v ohrožení. Čtyři školní zahrady (Benešov, Dalovice, Hranice, arboretum v Písku) a lesní arboretum Bukovina v novém vydání knihy chybí. Naopak mírně posíleno je zastoupení arboret v léčebnách, k Jablunkovu přibyl Hamzův park v Luži-Košumberku, o jehož současnou po-

dobu se zasloužil Václav Větvička. Kromě geograficky vymezených kolekcí (východoasijské, novosvětské) jsou zde netradičně pojaté skupiny vonných rostlin (zahrádka paní Diorové) nebo specificky zbarvených listů (panašovaných, žlutých apod.). Parkem také prochází naučná stezka Dřeviny šesti světadílů. Poslední abecedně, nikoli významem, je arboretum chráněného domova Žampach u Žamberka. Původní anglický park zde od 90. let 20. století přetváří a doplňuje v rámci terapie mentálně postižených ředitel domova Luděk Grätz. Díky příznivému klimatu zde rostou bohaté kolekce řady rodů dřevin temperátního světa. Arboretum má i skvělou webovou fotogalerii rostlin ve všech ročních obdobích, zajímavou sbírku šišek v budově zámku a názorné venkovní tabule. Park je veřejnosti běžně přístupný a komunikace klientů domova s návštěvníky přispívá k jejich pocitu začlenění.

Obrazová dokumentace doznala celkového přepracování, opakuje se jen minimum podobných záběrů např. na skleníky, také výběr druhů je odlišný. Je to určitě dobře podívat se na stará místa novou perspektivou. Na druhou stranu, podobně jako u prvního vydání, postrádá obrazová dokumentace jednotící motiv. Samozřejmě, při tak různorodém zaměření zahrad, jak jsem naznačil výše, lze asi těžko uplatnit nějaké systematické, nebo geografické pojetí (viz např. Flóra Australasie a oceánských ostrovů, Zoologická a botanická zahrada Plzeň 2023).

Co mi trochu v průvodci schází, je uvedení čeledí v závorce k použitým jménům rodů (případně s výčtem zastoupených rodů). Přece jen kniha zahrnuje kromě domácí flóry i temperátní oblasti světa a ve sklenících subtropy a tropy, proč tedy nevyužít didaktický potenciál průvodce evoluci celé rostlinné říše? Proti prvnímu vydání musím pochválit aspoň přehled zastoupených rodů v abecedně řazeném rejstříku vědeckých jmen. Tím se však dostávám hned k dalšímu problému, kterým je použitá nomenklatura. Je pochopitelné, že autoři museli tak široký záběr jmen nějak sjednotit, bohužel jsem nenašel zmínku, podle jakého zdroje. Pak se ovšem nabízí otázka, nakolik je zvolená nomenklatura vhodná právě pro pravděpodobný okruh čtenářů, tedy kde je hranice mezi uživatelskou přítvívostí (česká jména, jsou-li) a současným stavem poznání promítnutým do vědeckého jmenosloví. Např. v teplejších oblastech jižní až střední Evropy pěstovaný citronečník trojlistý (známý jako *Poncirus trifoliata*, obr. 1), používaný kromě ostnitých živých plotů jako podnož jedlých citrusů, je zde uveden pod Linného bazionymem *Citrus*. Pro cypřišek nutkajský popsáný Aylmerem B. Lambertem v r. 1824 jako *Cupressus*, posléze přeřazený k rodům *Chamaecyparis* (1841), resp. *Xanthocyparis* (2002), je v knize použito starší jméno *Callitropsis* (1864, nezaměnit s podobně znějícím *Calotropis*, sodomským jablkem). V arboretech i zahradách je pro rychlý růst oblíbený tzv. notkacypřiš *xCupressocyparis*, křížec výše zmíněného cypřišku nutkajského s cypřišem velkoplodým (*Hesperocyparis macrocarpa*, obr. 2). Zde je tak uveden jako mezirodový křížec cypřišovec Leylandův (*xHesperotropsis leylandii* – rodové jméno kombinuje pojetí molekulárně podložených úzkých rodů). Tady už mám bohužel pocit, že průvodce tak trochu utíká svým uživatelům – návštěvníkům sbírkových zahrad, které bez bližšího vysvětlení ponechává doslova v jmenoslovném Babylonu (blíže viz Royal Botanic Garden Kew, Plants of the World Online, <https://powo.science.kew.org>). Doplněný seznam doporučené literatury je pozitivním přínosem, jen v něm postrádám odkazy na novější průvodce věnované jednotlivým zahradám a arboretům, popisujícím v detailu např. vhodnou prohlídkovou trasu, nebo různé roční aspekty kvetoucích a jinak zbarvených rostlin, případně průvodce skleníkem.

Závěrem bych rád napsal, že se mi nově vydaný průvodce čtyřmi desítkami zahrad a arboret velmi líbí a ježto jsem sám v posledním desetiletí propadl kouzlu fotografování „velkých kytek“, hlavně dřevin, mohu ho plně doporučit odborné i laické čtenářské pozornosti. Od jara do zimy, od severu na jih a od západu na východ. Trochu záměrně jsem jmenovitě uvedl zakladatele, iniciátory či aktéry, protože současná podoba zahrad je výsledkem dlouhodobé aktivní, často až sisyfovské práce jedněch lidí pro radost, poučení a příjemný pobyt druhých. Budiž tato kniha aspoň malým poděkováním za jejich velké úsilí.

**Academia, Praha 2025, 520 str.
Doporučená cena 595 Kč**

K dalšímu čtení např. Živa 2026, 1: V–VII.